

DEMOGRAFIYA VA MEHNAT BOZORI

Elektron ilmiy-ommabop jurnal

2025

5 -SON

(+998) 50-005-45-69

https://t.me/demografiya_mehnatbozori

demografiya_mehnat_bozori@mail.ru

**DEMOGRAFIYA
VA MEHNAT
BOZORI**

**2025-yil
5-son**

Elektron ilmiy-ommabop jurnal
Электронный научно-популярный
журнал
Electronic popular science journal

BOSH MUHARRIR:

Umurzoqov Bahodir Xamidovich

MUHARRIR:

Bahriddinova Muazzam Azam qizi

TAHRIR HAY' ATI:

Abduraxmonov Qalandar Xodjaevich, i.f.d., akademik.

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof.,

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof.,

Axmedov Durbek Quدراتillaevich, i.f.d., professor

Umurzakov Baxodir Xamidovich, i.f.d., prof.,

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, i.f.d., prof.,

Arabov Nurali Uralovich, i.f.d., prof.,

Abduraxmonova Gulnora Qalandarovna, i.f.d., prof.,

Mamadaliyeva Xafiza Xoldarovna, i.f.d., prof.,

Irmatova Aziza Baxromovna, i.f.d., prof.,

Tojiyeva Zulxumor Nazarovna, g.f.d., professor

Isayev Faxriddin Ikramovich, i.f.d., prof.

Usmanov Anvar Saidmaxmudovich, i.f.d., professor

Qodirov Abdurashid Madjidovich, i.f.d., professor

Hermann Sterzinger, i.f.d., professor (Germaniya)

Ergashxodjaeva Shaxnoza Djasurovna, i.f.d., professor

Tomash Kuchera, i.f.d., professor (Chexiya)

Abrorov Sirojiddin Zuxriddin o'g'li, PhD

Shakarov Zafar Gaffarovich, PhD, dotsent

Maxmudov Asliddin Sirojiddin o'g'li, PhD

Gulmurodov Kamoliddin Abduqodir o'g'li, PhD

Asqarova Muhabbat Ibraximovna

Bahriddinova Muazzam Azam qizi

MUNDARIJA

Усманов Анвар Саидмахмудович <i>Устойчивое развитие и выравнивание уровня жизни населения</i>	4
Usmanov Anvar Saidmaxmudovich, Xamdamov Shoh-Jaxon Rahmat o'g'li <i>O'zbekiston sanoatidagi uglerod izini qisqartirish</i>	16
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, Xalikchaeva Sadokat Ilxomjonovna <i>O'zbekiston Respublikasi soliq tizimida soliq bazasini aniqlash metodologiyasining rivojlanish bosqichlari</i>	30
Mamadaliyeva Xafiza Xoldarovna, To'rayev Mirzohid Hoshim o'g'li <i>Janubiy Koreya davlatida uy xo'jaligi transfertlarining iqtisodiy ahamiyati hamda uni o'zbekistonga tatbiq etish imkoniyatlari</i>	44
Tojiyeva Zulxumor Nazarovna, Qurbonov Paxlavon Rustamovich <i>O'zbekiston respublikasida shaharlar tizimi shakllanishi va hududiy urbanistik tarkibdagi o'zgarishlar</i>	60
Musayev Bekzod Murodovich <i>Sirdaryo viloyati shaharlari aholi soni dinamikasi va tarkibining hududiy xususiyatlari</i>	74
Mirzayeva Matluba G'aybulla qizi <i>Fintech va mobil banking platformalarida kiberxavfsizlik darajasini baholashning ilg'or yondashuvlar</i>	83
Maxmudov Asliddin Sirojiddin o'g'li <i>Ishlab chiqarish korxonalarida moliyaviy hisobotlarning shaffofligini oshirishda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarining ahamiyati</i>	93
Bahriddinova Muazzam Azam qizi <i>O'zbekiston hududlarining demografik tahlili</i>	103
Umarov Omonjon Muxammad o'g'li <i>Yosh avlodni madaniy merosni saqlash va turizmga faol ishtirok etishga jalb qilish mexanizmlari</i>	115
Solixova Xumora Xasan qizi <i>Soliq yig'uvchanligini oshirishda jamoatchilik nazorati va ijtimoiy ongning roli</i>	125
Мухамадиева Кубриё Баходировна <i>Цифровая трансформация демографических исследований</i>	135
Shoydulova Maftuna Zafar qizi <i>O'zbekiston korxonalarida kadrlar boshqaruvida yoshlar va ayollarning rolini kuchaytirish strategiyalari</i>	142

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA SHAHARLAR TIZIMI SHAKLLANISHI VA HUDUDIIY URBANISTIK TARKIBDAGI O'ZGARISHLAR

Tojiyeva Zulxumor Nazarovna

professor, geografiya fanlari doktori,
Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti
iqtisodiy va ijtimoiy geografiya kafedrası mudiri

Qurbonov Paxlavon Rustamovich

dotsent, geografiya fanlari nomzodi,
Qarshi davlat universiteti geografiya kafedrası dotsenti
ORCID: 0009-0004-3128-0663
Pahlavon82@mail.ru
+998972226501.

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida shaharlar tizimining shakllanish jarayonlari, urbanizatsiya darajasining tarixiy bosqichlari va hududiy urbanistik tarkibdagi o'zgarishlar tahlil qilingan. 1970–2025-yillar davomidagi shahar va shaharchalar sonining o'zgarishi, urbanizatsiyaning birinchi, ikkinchi va uchinchi to'liqlari hamda ularning demografik va ijtimoiy-iqtisodiy omillar bilan bog'liqligi ilmiy asosda yoritilgan.

Kalit so'zlar: urbanizatsiya, shaharlar tizimi, urbanistik tarkib, shaharcha, shahar iyerarxiyasi, "Smart City", hududiy rivojlanish.

ФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ ГОРОДОВ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН И ИЗМЕНЕНИЯ В ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ УРБАНИСТИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЕ

Таджиева Зулхумор Назаровна

профессор, доктор географических наук,
заведующая кафедрой экономической и социальной географии
Национального университета Узбекистана имени Мирзо Улугбека

Курбанов Пахлавон Рустамович,

доцент, кандидат географических наук,
доцент кафедры географии
Каршинского государственного университета

Аннотация. В данной статье проанализированы процессы формирования системы городов Республики Узбекистан, исторические

этапы урбанизации и изменения в территориальной урбанистической структуре. На научной основе раскрыта динамика изменения числа городов и поселков городского типа в 1970–2025 гг., первая, вторая и третья волны урбанизации, а также их взаимосвязь с демографическими и социально-экономическими факторами.

Ключевые слова: урбанизация, система городов, урбанистическая структура, посёлок городского типа, иерархия городов, «Smart City», территориальное развитие.

FORMATION OF SYSTEM CITIES OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN AND CHANGES IN THE TERRITORIAL URBAN STRUCTURE

Tojiyeva Zulkhumor Nazarovna,
professor, doctor of geographical sciences,
head of the department of economic and social geography
Mirzo Ulugbek National university of Uzbekistan.

Qurbonov Pakhlavon Rustamovich,
associate professor, candidate of geographical sciences
associate professor of the department of geography
Karshi state university.

Abstract. This article analyzes the processes of the formation of the urban system of the Republic of Uzbekistan, the historical stages of urbanization, and changes in the territorial urbanistic structure. It provides a scientifically grounded examination of the dynamics of changes in the number of cities and urban-type settlements during 1970–2025, the first, second, and third waves of urbanization, and their interrelation with demographic and socio-economic factors.

Keywords: urbanization, urban system, urban structure, urban-type settlement, city hierarchy, “Smart City”, territorial development.

Kirish.

Jahonda urbanizatsiyasining asosiy xususiyatlari turli mamlakatlarda turlicha namoyon bo'ladi. Ushbu jarayonning rivojlanishi, jumladan, O'zbekistonda ham o'ziga xos xususiyatlarga ega. Respublikamiz qadimgi madaniyat va shaharsozlik markazlaridan hisoblansada, bu yerda shaharlar to'ri va tizimi, hozirgi zamon mazmunidagi urbanizatsiya jarayonlari so'nggi yillarda shakllangan. O'zbekiston Respublikasida shahar aholisi salmog'ining o'zgarib borishi ichki va tashqi omillar ta'sirida turli davrda turlicha kechgan. Bu, birinchidan, respublikaning “shahar” maqomiga bo'lgan munosabatiga, ishlab

chiqarish kuchlarining joylanish va rivojlanish xususiyatlariga hamda shaharlarni shakllantirish maqsadlariga bog'liq bo'lgan. Shu nuqtai nazardan urbanizatsiyaning ekstensiv va intensiv rivojlanish xususiyatini ko'rsatish mumkin. Intensiv rivojlanish ko'proq respublika iqtisodiyotida sanoat va boshqa qishloq xo'jaligi hisoblanmagan tarmoqlarning rivojlanishi bilan bog'liq bo'lgan bo'lsa, urbanizatsiyaning ekstensiv shakli ko'proq yangi shahar va shaharchalarning vujudga kelishi bilan yuz beradi. Aynan shu shakl respublika urbanizatsiyasining so'nggi yillardagi o'ziga xos to'liqlarini ifodalaydi. Respublikada shahar aholi punktlarining rivojlanish tarixi va urbanizatsiya jarayonlarining o'zgarish dinamikasini tadqiq qilish – hududlarning urbanistik salohiyatini aniqlash, yirik urbanistik tizimlar, shahar va shahar aglomeratsiyalarining rivojlanishi, shaharlarning funksional tarkibini zamonaviylashtirish va diversifikatsiya qilish, agroindustrial shaharchalar va qishloq urbanizatsiyasini joylarning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyoti bilan muvofiqlashtirishga qaratilgan vazifalarni amalga oshirish nuqtai nazardan dolzarb ahamiyatga ega.

Adabiyotlar sharhi.

Maqolada mazkur sohaga tegishli bo'lgan davlat qonunlari, respublika Prezidentining farmonlari va asarlari, hukumat qarorlari, O'zbekiston Respublikasining "Shaharsozlik kodeksi", shuningdek, iqtisodiy va ijtimoiy geografiya fanida, xususan, shaharlar geografiyasi va urbanizatsiya jarayonlarini o'rganishda yaratilgan nazariy bilimlar, mazkur muammolar bilan shug'ullangan olimlarning ilmiy tadqiqot ishlaridan foydalanilgan.

Tadqiqot metodologiyasi.

Maqolaning metodologik asosini kompleks yondoshuv tashkil etib, bunda tarixiylik, statistik, geografik taqqoslash, tizim-tarkib, hududiy tahlil kabi usullardan foydalanilgan. Tadqiqot ishi maxsus ilmiy adabiyotlar, kartografik manbalar bilan bir qatorda "O'zshaharsozlikLITI", O'zbekiston Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlarini tahlil qilish asosida amalga oshirilgan.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

O'zbekistondagi aksariyat "yangi" shaharlar o'tgan asrning 60-80-yillarida qo'riq yerlarni o'zlashtirish, turli qazilma boyliklardan foydalanish davriga to'g'ri kelgan. Bunday shaharlar ayniqsa Surxondaryo, Qashqadaryo, Jizzax, Sirdaryo va Navoiy viloyatlarida ko'pchilikni tashkil qiladi. Umuman olganda, shaharlarning tashkil topishi siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy va tarixiy jarayonlar natijasi bo'lib, ularning rivojlanishi ishlab chiqarish kuchlarining taraqqiy etishi bilan belgilanadi. Ushbu jarayonning demografik ko'rsatkichi, xususan, shahar

va shaharchalar soni oxirgi ellik yil davomida ikki marta keskin o'zgarishlarni boshidan kechirdi. Masalan, 1970-yilda Butunittifoq aholi xatlovi ma'lumotlariga ko'ra, respublikada 42 ta shahar, 82 ta shaharcha mavjud bo'lib, ularda jami aholining 36,6 foizi yashagan. 1972-yilda aholi punktlariga shahar maqomini berish meyorini 10 mingdan 7 mingga tushirilishi munosabati bilan, ularning soni keskin ko'payib bordi [2]. Bu holatni respublikada urbanizatsiya rivojlanishining **birinchi to'liqini** deb hisoblash mumkin. Ta'kidlash joizki, shahar joylar sonining tez ko'payishi, ayniqsa 1975-1979-yillarda ko'zga tashlanadi. 1979-yilga kelib O'zbekistonda 90 ta shahar va 94 ta shaharchalar mavjud bo'lgan, ularga jami aholining 41,2 foizi to'g'ri kelgan.

E'tiborlisi shundaki, ko'rilayotgan davrda urbanizatsiyaning birinchi to'liqini asosan shaharlar hisobidan yuz bergan, shaharchalarning soni atigi 12 taga ko'paygan, xolos. Natijada, shahar va shaharchalar (shahar tipidagi posyolkalar) ning o'zaro nisbati 1970-yilda 1:1.95 ga teng bo'lgan holda, 1979-yilda 1:1.04 ni tashkil etgan. Demak aytish mumkinki, bu davr **ekstensiv urbanizatsiya** davri bo'lib, shaharlar to'ri va tarkibi yanada maydalashgan. Shu o'rinda ta'kidlash joizki, to'r – bu shahar joylarning oddiy qatori, miqdoriy ko'rsatkich hisoblanadi. Ularning tarkibi esa ko'proq iqtisodiy mazmunga ega bo'lib, shaharlarning iyerarxik tuzilishi yoki tizimini aks ettiradi. Binobarin, mamlakat va uning mintaqalarida shahar joylar, ularning "piramidasini" mukammalligi ayni vaqtda bu yerda ishlab chiqarishni to'g'ri hududiy tashkil etilganligidan ham guvohlik beradi. Urbanizatsiya jarayonining jadal rivojlanish holati taxminan 1985-yillargacha davom etgan. Bu davrda umumiy urbanizatsiya darajasi 42,0 foizgacha ko'tarilgan, undan keyingi yillarda esa shaharlar sonining ko'payish sur'ati ancha susaygan va asta-sekin barqarorlashgan. Masalan, O'zbekistonda shahar aholi punktlari soni 1989-2008-yillar, ya'ni 20 yil mobaynida atigi 5,4 foizga ko'paygan, xolos. Mazkur ko'payish shaharchalar hisobiga ro'y bergan bo'lib (16 taga ko'paygan), shaharlar sonida, aksincha, kamayish kuzatilgan (4 taga kamaygan). Qizig'i shundaki, bu davrda urbanizatsiyaning umumiy ko'rsatkichi ko'tarilish o'rniga, pasayib borgan. Bunday urbanizatsion jarayon, odatda, kam uchraydigan holatdir. Qisqarish ko'proq Buxoro va Xorazm viloyatlariga to'g'ri keladi. Xususan, Xorazmda beshta shahar shaharcha maqomiga tushirilgan. Shu asosda ham shahar tipidagi posyolkalarning soni ortgan. Biroq, Buxoro, Andijon, Namangan, Samarqand, Toshkent viloyatlarida shaharchalar sonida ham qisqarish kuzatilgan [1].

2008-yil yanvar ma'lumotlariga ko'ra, shahar joylarning eng ko'p soni Qoraqalpog'iston Respublikasi, Toshkent, Qashqadaryo, Samarqand, Buxoro va Andijon viloyatlariga to'g'ri kelgan va urbanizatsiyaning geografik ko'rsatkichi, ya'ni shahar joylar zichligi mamlakat hududlarida o'ziga xos xususiyat kasb etgan. Agar respublika bo'yicha 2000 kv. km. ga o'rtacha 1 ta shahar aholi punkti

to'g'ri kelgan bo'lsa, Toshkent, Andijon, Sirdaryo, Namangan va Farg'ona viloyatlarida bu ko'rsatkich ancha yuqori bo'lgan. Shu bilan birga maydonining yirikligi sababli Qoraqalpog'iston Respublikasi, Navoiy, Buxoro viloyatlarining shahar joylar bilan ta'minlanganlik darajasi ancha past. Bu holat mintaqalarning tabiiy sharoiti va ishlab chiqarish kuchlarining joylanishi, ixtisoslashuvi va mujassamlashuvi bilan izohlanadi. Urbanizatsiyaning demografik ko'rsatkichi ham ko'rilyotgan davrda turli darajadagi tarixiy-geografik xususiyatlarga ega.

Demografik va ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlar ta'sirida o'tgan asrning oxirgi choragida yangi shaharlarni vujudga kelishi keskin kamaydi. 2008-yil oxirida respublikada 120 ta shahar va 113 ta shaharchalar mavjud bo'lib, ularning 3/5 qismi kichik shaharlarga to'g'ri kelgan. O'rta bosqichdagi shaharlar esa jami shahar punktlarining 7,3 foizini tashkil etgan, xolos. Shaharlar o'rtasida tafovutlarning kattaligi, mamlakatimizda urbanizatsiyaning real holatini pastligidan dalolat beradi.

2008-yil yanvar holatiga ko'ra, O'zbekistonda jami 27072,2 ming aholi mavjud bo'lib, shundan 9698,2 ming kishi shahar joylarda va 17374,0 ming nafari qishloq aholi punktlarida istiqomat qilgan. Respublika bo'yicha o'rtacha urbanizatsiya darajasi 35,8 foizni tashkil etgani holda, viloyatlar doirasida bu ko'rsatkich bir-biridan farqlanadi.

Iqtisodiy rayonlar miqyosida Toshkent 67,4 %, Quyi Amudaryo 35,6% va Zarafshon 34,7 % mintaqalari urbanizatsiyalashuv darajasining yuqoriligi bo'yicha birmuncha ajralib turgan. Bunga mazkur hududlarda Toshkent, Samarqand, Nukus, Buxoro, Navoiy, Urganch, Chirchiq, Angren kabi yirik shaharlarning joylashganligi ta'sir etgan. Farg'ona va Mirzacho'l iqtisodiy rayonlarining ham qariyb 1/3 qism aholisini shaharliklar tashkil etgan. Surxondaryo va Qashqadaryo viloyatlaridan iborat Janubiy iqtisodiy rayon esa respublikada eng past (22,2 %) urbanizatsiyalashgan hudud hisoblanib kelingan. Mamlakat aholisining 1/6 qismi ushbu mintaqa hissasiga to'g'ri kelgani xolda, jami shahar aholisining atigi 10,2 foizigina Janubiy O'zbekistonda yashagan.

2009-yilni respublikamizda "Qishloq taraqqiyoti va farovonligi yili" deb e'lon qilinishi va bu borada maxsus davlat dasturining ishlab chiqarilishi munosabati bilan mingga yaqin qishloq joylarga shaharcha maqomi berildi. Natijada, shaharchalar soni va umumiy urbanizatsiya darajasi keskin ko'tarilib ketdi. Bu holatni respublikada urbanizatsiya jarayonining **ikkinchi to'lqini** sifatida talqin qilish mumkin. Respublika mintaqalarida urbanizatsiya ko'rsatkichlarining o'zgarishi ancha katta davrlar oralig'ida ko'rilgan. Bunday yondoshuv statistika qoidasiga ba'zan to'g'ri kelmaydi. Sababi, sodir bo'lgan o'zgarishlar butun ko'rilyotgan davr yillariga emas, uning ayrim yillarigagina tegishli bo'lishi mumkin. Masalan, O'zbekiston viloyatlarida urbanizatsiya

darajasining 2000-2009-yillardagi o'zgarishi to'liq bu davrda emas, balki o'sish so'nggi yilda, ya'ni 2009-yilda qayd etiladi [3].

O'z navbatida, Qishloq taraqqiyoti dasturi doirasida respublikaning 966 ta qishloq aholi punktlarini shaharchalar toifasiga o'tkazilganligi, respublika o'rtacha urbanizatsiya darajasining 2008-yildagi 35,8 foizdan 2009-yilda 51,7 foizga ko'tarilishiga olib keldi. Bunday "inqilobiy o'zgarish" ayniqsa Namangan, Farg'ona, Andijon, Qashqadaryo, Surxondaryo va Samarqand viloyatlarida keskin ko'zga tashlanadi. Ammo, O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra 2025-yil 1-yanvar holatida mamlakat aholisining 51,0 foizi shahar punktlarida yashamoqda. Ya'ni, o'tgan 15 yil mobaynida respublika urbanizatsiya darajasi 0,7 foizga pasaygan. Bu holat qishloq aholi punktlarida aholi tabiiy harakatining yuqoriligi bilan izohlanadi.

Yangi tashkil etilgan shaharchalar to'ri mintaqalar doirasida tahlil qilinganda eng ko'p ulush Farg'ona vodiysi viloyatlari Farg'ona (196 ta), Namangan (109 ta) va Andijon (78 ta) ga to'g'ri kelishini ko'rish mumkin. Bunga yangi shaharchalarga qo'yilgan aholi soni bilan bog'liq talablarga (u 2000 kishidan kam bo'lmasligi lozim) mazkur mintaqa qishloqlarining katta qismi javob berishi sabab bo'ldi. Shu bilan birga, Farg'ona vodiysida azaldan sug'orma dehqonchilikning rivojlanganligi, yer resurslarining cheklanganligi, qolaversa, mahalliy aholining daryo va soylar havzasida zich, polosasimon joylashganligi tufayli yirik qishloq punktlari shakllangan.

Yangi tashkil etilgan shaharchalarning 23,4 foizi respublikaning eng qishloqlashgan hududi hisoblangan Janubiy O'zbekiston viloyatlarida joylashgan (Qashqadaryoda 119 ta va Surxondaryoda 107 ta). Ammo mintaqa tabiiy sharoiti va xo'jalik ixtisoslashuvidan kelib chiqib, shaharchalar tarkibining 84,0 foizini aholisi 5,0 ming kishigacha bo'lgan toifa tashkil etadi. Shuningdek, Toshkent va Samarqand viloyatlarining har birida taxminan 80 ga yaqin, Buxoroda 60 ta, Xorazmda 51 ta qishloqlar shaharcha maqomiga ega bo'ldi. Yangi shaharchalarning eng kam ulushi katta maydonlari cho'l mintaqasi bilan band, suv resurslari bilan yaxshi ta'minlanmagan Qoraqalpog'iston Respublikasi (11 ta) va Navoiy (30 ta) viloyatlariga tegishli. Ushbu hududlar bilan birga Buxoro viloyatining aksariyat shaharchalari eng kichik guruhga (3 ming kishigacha) taalluqli ekanligi, ularning umumiy urbanizatsiya darajalariga sezilarli ta'sir ko'rsatmadi.

Yuqorida ta'kidlanganidek, yangi shaharchalarning tashkil topishi respublikada urbanizatsiyaning ikkinchi to'lqinini keltirib chiqardi. Buning natijasida respublika bo'yicha 4434,4 ming kishi yoki 2008-yilgi qishloq aholisining 25,5 foizi birvarakayiga shahar aholisiga aylandi. Biroq, mamlakat miqyosida ushbu jarayon turlicha kechib, mintaqalar doirasida bir-biridan geografik va demografik xususiyatlariga ko'ra ancha farq qiladi. Jumladan,

Farg'ona vodiysiga yangi urbanistik siyosat ta'siri o'ta sezilarli; bu yerda 2193,7 ming qishloq aholisi (yangi shaharchalar aholisining $\frac{1}{2}$ qismi) shaharlik bo'ldi. 2008-yilgi qishloq aholisining Andijonda 37,1 foiz, Namangan va Farg'ona viloyatlarida deyarli yarmiga yaqini shahar aholisi tarkibiga qo'shildi. Natijada, bu holat 2009-yil shahar aholisi sonining keskin ko'tarilib ketishiga, pirovardida urbanizatsiya darajasining ham oshishiga olib keldi.

Chunonchi, Farg'ona (52,8 %), Andijon (48,0 %) va Namangan (42,8 %) viloyatlarining 2009-yilgi jami shahar joylar soni va aholi salmog'iga yangi shaharchalar katta ta'sir ko'rsatgan. Ayni vaqtda, vodiylarini aksariyat qishloqlari sug'orma dehqonchilik asosida shakllanganligi va yer resurslarining cheklanganligi bois, aholining mujassamlashuv darajasi o'ta yuqori. Bu holat yangi tashkil etilgan shaharchalarning o'rtacha aholi sonida ham seziladi (respublika bo'yicha – 4592 kishi). Masalan, Andijon viloyatida bu ko'rsatkich respublika bo'yicha eng yuqori – o'rtacha har bir shaharchaga 8238 kishi, Namangan va Farg'ona viloyatlarida ham u respublika o'rtacha darajasidan yuqori (mos ravishda, 5625 va 4786 kishi).

Yangi shaharchalar mutlaq aholi soniga ko'ra katta demografik salohiyatga ega Samarqand (381,0 ming) va Toshkent (276,3 ming), o'rtacha aholi soni bo'yicha Jizzax va Samarqand viloyatlari alohida ajralib turishini ko'rsatadi. Ayni paytda ushbu viloyatlar ham yangi shaharchalarning 2008-yilgi qishloq aholisiga nisbati bo'yicha boshqa viloyatlar singari (vodiylaridan tashqari) respublika o'rtacha darajasidan past. Shu bilan birga qayd etish lozimki, Jizzax va Samarqand viloyatlarining 2009-yil shahar aholisini $\frac{1}{3}$ qismidan ortig'i aynan yangi shaharchalarga to'g'ri keladi. Qoraqalpog'iston Respublikasi, Navoiy va Buxoro viloyatlari yangi shaharchalarning mutlaq va o'rtacha aholi soni, 2008-yil qishloq va 2009-yil shahar aholisiga hamda jami shahar joylarga nisbati kabi ko'rsatkichlari bo'yicha respublikada eng quyi pog'onani egallaydi. Yangi shaharchalar soni va boshqa ko'rsatkichlarning pastligiga ko'ra, ayniqsa, Qoraqalpog'iston Respublikasi alohida ajralib turadi va bu holat uning umumiy urbanizatsiya darajasining deyarli o'zgarmay qolishiga sabab bo'ldi.

Yangi shaharchalar mamlakat shahar joylarida son jihatdan katta ahamiyatga ega bo'lsada, ammo ular sifat jihatdan respublika urbanistik tarkibiga sezilarli ta'sir ko'rsatmadi. Masalan, 1989-yilda jami 221 ta shahar joylar mavjud bo'lib, ularning 70 foizi kichik shaharchalar guruhiga, chorak qismiga yaqini o'rta va yarim o'rta shaharlar sinfiga taalluqli bo'lgan. Shuningdek 12 ta katta, 3 ta yirik hamda yagona millioner (Toshkent) shahar mavjud bo'lgan. Shahar aholisi salmog'ida esa butunlay teskari holat kuzatilgan, ya'ni jami shahar aholisining 60,0 foizga yaqini 100 ming kishidan ortiq shaharlarga, 22,0 foizi 20,1-100 ming kishilik va atigi 18,3 foizigina kichik shaharlarga to'g'ri kelgan.

Keyingi o'n yillik davomida 13 ta yangi shahar punktlari tashkil topib, ularning jami soni 234 taga yetdi. Ayni vaqtda 100 mingdan ortiq aholisi mavjud yirik va katta shaharlar sinfiga Termizning qo'shilishi natijasida ularning jami shaharlar hissasidagi ulushi o'zgarmay qoldi. Bu davrda eng katta o'sish o'rta va "yarim o'rta" shaharlar guruhida ro'y bergan (jami 17 ta shahar qo'shilgan). Ammo aholisi o'n ming kishigacha bo'lgan shahar joylar soni 1989 yilga nisbatan 8 taga qisqargan bo'lsada, guruhlarining jami shahar aholisidagi hissasi oldingi o'n yillikka nisbatan aytarlicha o'zgarmagan.

1999-2009-yillar davomida ham 100 mingdan ortiq aholisi mavjud shaharlar geografiyasi o'zgarishsiz qolgan, biroq, yangi urbanistik to'liq ta'sirida ularning jami shahar aholisidagi ulushi 58,0 foizdan 49,3 foizga tushib qoldi. Shuningdek, bunday holat 20,1-50 va 50,1-100 ming kishilik shaharlar guruhida ham kuzatiladi (mos ravishda, 16,8 dan 12,8 ga va 9,4 dan 8,0 foizga). Vaholanki, bu davrda har ikkala sinf shaharlari sonida ham o'sish qayd etilgan edi. 2009-yilda 1000 ga yaqin qishloqlarga shaharcha posyolkasi maqomining berilishi kichik shahar joylarning, ayniqsa aholisi o'n mingdan kam bo'lgan shaharlar guruhining keskin ko'payishiga sabab bo'ldi. Natijada, ushbu guruh shahar punktlariga jami shahar aholisining 27,9 foizi to'g'ri kelmoqda. E'tiborli tomoni – mazkur guruhda bor yo'g'i 6 ta shahar – Qoravulbozor, Gazli, Marjonbuloq, Nurobod, Tolimarjon hamda Yangiobod "resurs" shaharlari mavjud bo'lib, qolgan 969 ta aholi punktlarining barchasi shaharchalar hisoblanadi.

2009-yildan keyingi yillarda respublika aholisining urbanizatsiya darajasi faqat Milliy Statistika qo'mitasi ma'lumotlarida o'zgargan bo'lsada, haqiqatda esa yangi tashkil etilgan shaharchalarda shahar tashkil etuvchi tarmoqlar – sanoat va xizmat ko'rsatish sohalarida hamda ularda band aholi sonida deyarli o'zgarishlar kuzatilmadi.

So'nggi yillarda Prezident Sh.M.Mirziyoyevning bevosita rahbarligi va tashabbuslari natijasida respublika siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy sohalarida katta islohatlar amalga oshirilmoqda. Mazkur islohatlar natijasi urbanizatsiya jarayoni, uning tarkibiy qismi bo'lgan shahar va shahar aglomeratsiyalarida ham o'z aksini topmoqda. Jumladan, o'zining katta turistik resurslariga ega sayyohlik markazlari bo'lgan Shahrisabz va Xiva shaharlarini tumanga bo'ysunuvchi shaharlar toifasidan viloyatga bo'ysunuvchi shaharlar toifasiga o'tkazilishi, Toshkent viloyati markazini Nurafshon (sobiq To'ytepa) shahriga ko'chirilishi va bu joyda mutlaqo yangi smart shahar bunyod etilayotganligi, Toshkent siti, Namangan siti, Samarqand siti singari yuqori texnologiyalarga asoslangan zamonaviy shaharlar qurilmoqda.

Prezident Sh.M.Mirziyoyevning 2019-yil uchun mo'ljallangan eng muhim ustuvor vazifalar haqidagi Oliy Majlisga Murojaatnomasida O'zbekiston

hukumatiga mamlakat aholisining urbanizatsiya darajasini 2030-yilga qadar 60 foizga yetkazish bo'yicha Davlat dasturi ishlab chiqish, bunda faqat poytaxt va viloyat markazlari bo'lgan shaharlarni emas, avvalo, hududlarda joylashgan shahar va posyolkalarni kompleks rivojlantirish e'tibor qaratish, shahar va posyolkalarda ko'p qavatli uylar qurishga, muhandislik-kommunikatsiya infratuzilmasi ham uy-joylarni qurish dasturlari bilan uzviy bog'liq holda rivojlantirish, belgilangan vazifalarni amalga oshirishda Iqtisodiyot vazirligi asosiy mas'uliyatni o'z zimmasiga olishi lozimligini ta'kidlagan edi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son "O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risida" gi, 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi, 2019-yil 10-yanvardagi PF-5623-son "Urbanizatsiya jarayonlarini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmonlarida urbanizatsiya jarayonlarini jadallashtirishga doir muhim vazifalar belgilab berilgan.

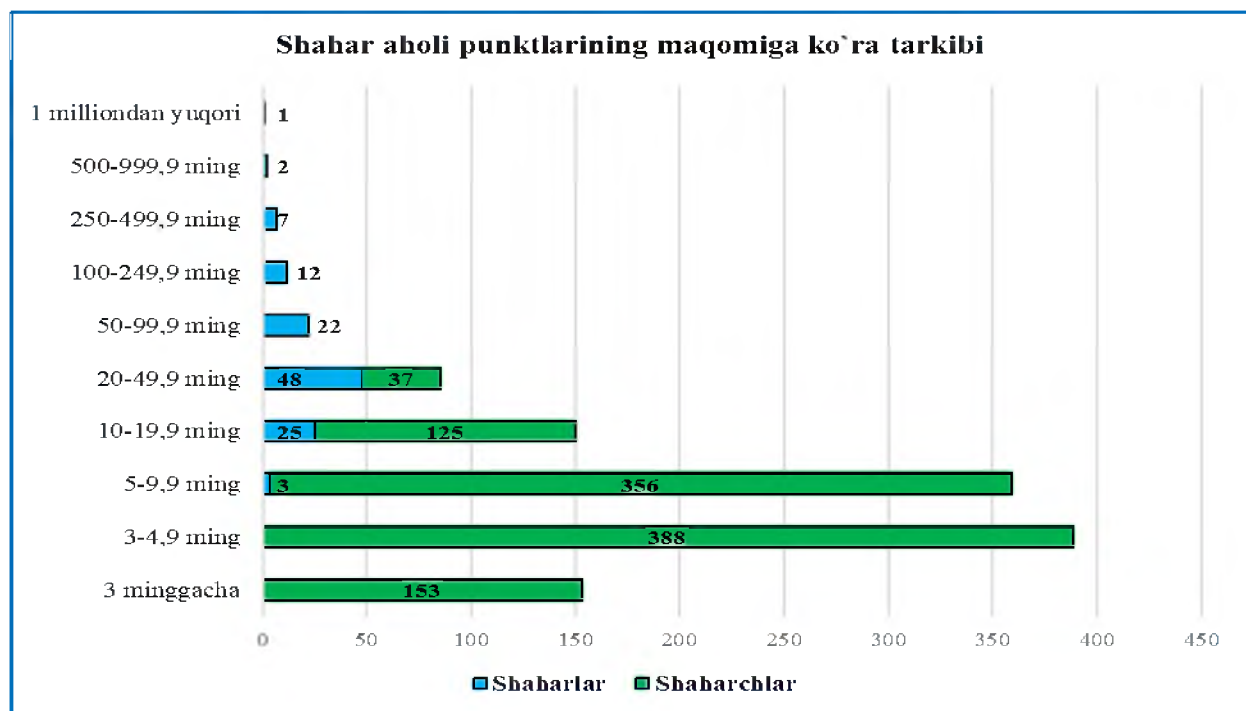
Mazkur Prezident farmonlari respublikada urbanizatsiya rivojlanishining inqilobiy **uchinchi to'liqini** boshlab berdi. Maqsadga erishish uchun, avvalgi xatolardan to'g'ri xulosa chiqargan holda, hududlarning real ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatidan kelib chiqib, puxta ilmiy asoslangan urbanistik siyosat olib borish lozim. Bunda mamlakatimiz iqtisodchi, iqtisodiy geograf, urbonolog va demograf olimlar tomonidan muhim ilmiy tadqiqotlar o'tkazilishi, ularning natijalarini amaliyotga joriy etib borish mexanizmini ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega. Bu borada ushbu jarayonni harakatga keltiruvchi, uning negizi yoki moddiy asosi hisoblangan shaharlarni o'rganish iqtisodiy geografik tadqiqotlarning eng muhim obyektlaridan biri sanaladi [4].

2025-yil yanvar holatida O'zbekiston Respublikasining urbanistik to'rini jami 1179 ta shahar aholi punktlari, jumladan 120 ta shahar va 1059 ta shaharchalar tashkil etadi. Shu o'rinda urbanistik to'r – shahar joylarining "oddiy" sonini aks ettirsa, urbanistik tarkib – ushbu shaharlarning katta-kichikligini, ya'ni ularni sifat nuqtai nazardan qanday tuzilishga ega ekanligini ko'rsatadi. Har qanday mamlakatning urbanistik tarkibini o'rganishda, uning asosini tashkil etuvchi shaharlarning funksional tiplari va aholi soniga ko'ra klassifikatsiyasini tahlil qilish muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, "O'zbekiston Respublikasining ma'muriy–hududiy tuzilishi to'g'risida" 2020-yil 28-avgustida qabul qilingan qonunda shahar va shaharchalarning huquqiy me'yorlari aniq belgilab qo'yilgan. Jumladan, tuman bo'ysunuvidagi **shaharlar** – aholisining soni, qoida tariqasida, kamida yetti ming kishi bo'lgan, sanoat korxonalariga va rivojlangan infratuzilmaga ega bo'lgan aholi punktlari; **shaharchalar** – aholisining soni, qoida tariqasida, kamida ikki ming kishi bo'lgan, sanoat korxonalari, temir yo'l stansiyalari va

boshqa muhim obyektlar yaqinida joylashgan, fuqarolar yig'inlaridan (mahallalardan) iborat bo'lgan aholi punktlari" – deb ta'rif berilganligini qayd etib o'tish lozim.

Respublika urbanistik to'rini huquqiy maqomiga ko'ra – 11,1 foizini shaharlar va 88,9 foizini shaharchalar tashkil etadi. Quyidagi ma'lumotlaridan mavjud 10 ta guruhning faqatgina 2 tasida, ya'ni 3 minggacha va 3-4,9 ming aholi mavjud bo'lgan guruhlardigina shaharlar mavjud bo'lmasa, shaharchalar aksincha aholisi 50 ming kishidan ortiq bo'lgan guruhlarda uchramasligini ko'rish mumkin (1-rasmga qarang).

1-rasm. O'zbekiston Respublikasi urbanistik to'rining huquqiy maqomiga ko'ra toifasi

Manba: Rasm O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida tuzilgan.

Har ikkala shahar aholi punktlar bor bo'lgan guruhlar soni 3 ta bo'lib, aynan shu guruhlardagi shaharchalar yaqin yillarda shahar maqomini olishga asosiy davogar hisoblanadi. Jumladan, aholisi 20-49,9 ming kishigacha bo'lgan – “yarim o'rta” shaharlar guruhida jami 85 ta shahar aholi punktlari mavjud bo'lib, ularning 56,5 foizini shaharlar va 43,5 foizini shaharchalar (shaharsozlik kodeksi me'yorlariga ko'ra “katta shaharchalar”) tashkil etadi. Aholisi 10-19,9 ming kishilik - kichik shaharlar guruhida mavjud jami 150 ta shahar punktlaridan 1/6 qismi shaharlar va 5/6 qismi shaharchalardan iborat. 5-9,9 ming kishilik – mayda shaharlar guruhida shaharlar soni 3 ta (Navoiy viloyati - G'ozg'on, Toshkent viloyati - Yangiobod, Buxoro viloyati - Gazli) ni, shaharchalar soni 356 tani tashkil

etadi. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi statistik hisobotlarni yuritishda shahar punktlarini aholi soniga ko'ra 10 ta guruhga (3-ming kishigacha, 3-4,9 ming, 5-9,9 ming, 10-19,9 ming, 20-49,9 ming, 50-99,9 ming, 100-249,9 ming, 250-499,9 ming, 500-999,9 ming va 1 mlndan ortiq) ajratib tahlil qiladi.

Iqtisodiy va ijtimoiy geografiya, xususan shaharlar geografiyasida, shuningdek, maxsus ilmiy tadqiqotlarda shaharlarni aholi soniga ko'ra quyidagi guruhlarga ajratib o'rganiladi [101;174;178;186].

- 10 minggacha - mayda shahar;
- 10-20 ming - kichik shahar;
- 20-50 ming - "yarim o'rta" shahar;
- 50-100 ming - o'rta shahar;
- 100-250 ming - katta shahar;
- 250-500 ming - yirik shahar;
- 500-1000 ming - eng yirik shahar;
- 1 -5 mln. - millioner shahar;

• 5 mln.dan ortiq - "Super" millioner shahar. Albatta shaharlarning aholi soni bo'yicha bunday pog'anasimon joylashuvi-iyerarxik tartibi tasodif emas, chunki shaharlar o'zlarining bajaradigan funksiyasidan kelib chiqqan holda, ma'lum bir demografik salohiyat va sig'imga ega bo'ladi.

Urbanizatsiya hozirgi zamonning eng muhim ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlaridan biri hisoblanib, u barcha mamlakatlarda qishloq-shahar yo'nalishida aholi migratsiyasining kuchayishi, qishloq xo'jaligi bo'lmagan sohalarning ustuvor rivojlanishi (xususan axborot, servis, turizm va x.k.), shahar turmush tarzining tarqalishi va boshqalarda o'z aksini topadi. Biroq, yuqorida ta'kidlanganidek, rivojlanayotgan va rivojlangan mamlakatlarda ushbu jarayonning sur'ati va yo'nalishi turlicha amalga oshmoqda.

Urbanizatsiyaning geografik ko'rsatkichi nafaqat shahar joylarning zichligi, balki shaharlarning katta-kichikligi yoki **hududiy urbanistik tarkibi** orqali ifodalanadi. Sababi, ma'lum bir hududdagi shahar aholisi bir qancha mayda shaharlar yoki son jihatidan uncha ko'p bo'lmagan yirik va o'rta shaharlarda mujassamlashgan bo'lishi mumkin. Boshqacha qilib aytganda, bu yerda hududlarning urbanistik tarkibida katta va yirik shaharlarning mavjudligi nazarda tutiladi.

Masalan, 2025-yil yanvar holati bo'yicha O'zbekiston Respublikasining 100 ming kishidan ortiq aholiga ega bo'lgan **millioner, juda yirik, yirik, katta** shaharlariga jami shahar aholisining qariyb 44,7 foizi to'g'ri kelmoqda. Respublikada bunday shaharlar to'ri Toshkent va Farg'ona viloyatlarida to'rttadan, Qashqadaryo va Xorazm viloyatlarida ikkitadan, qolgan viloyatlarda bittadan mavjud. Hududiy urbanistik tarkib ishlab chiqarishning joylashuvi va

mujassamlashuvini aks ettiradi. Bu borada, albatta, turli yiriklikdagi shahar joylarning mavjudligi maqsadga muvofiq hisoblanadi. Hozirgi vaqtda O'zbekiston sharoitida hududlarning haqiqiy urbanizatsiya darajasi va iqtisodiy rivojlanganligini o'rta hamda "yarim o'rta" shaharlar sinfi belgilab bermoqda. Respublika jami shahar aholi punktlarning atigi 1,9 foizi, aholisi 50-99,9 ming kishigacha bo'lgan o'rta (22 ta) shaharlar guruhiga taalluqli. O'rta shaharlar geografiyasi tahlildan, ushbu guruh shaharlari respublika mintaqalari bo'yicha deyarli teng taqsimlangan bo'lsada, tabiiy sharoiti nisbatan noqulay Qoraqalpog'iston Respublikasida 5 ta (Xo'jayli, Beruniy, To'rtko'l, Chimboy, Taxiato'sh), urbanistik salohiyati yuqori Toshkent (Yangiyo'l, Parkent, Nurafshon), Namangan (Chust, Chortoq, Kosonsoy) viloyatlarida 3 tadan, Samarqand (Kattaqo'rg'on, Urgut), Buxoro (Kogon, G'ijduvon), Andijon (Shahrixon, Asaka), Qashqadaryo (Koson, Kitob), viloyatlarida 2 tadan ushbu bo'g'in shaharlari bor.

1-jadval

**O'zbekiston Respublikasining hududiy urbanistik tarkibi
(01.01.2025-yil holatida)**

T/p	Mintaqalar	Jami shahar joylar	Shundan aholi soni bo'yicha, ming kishi hisobida						
			1000 dan ortiq	500-1000	250-500	100-250	50-100	20-50	20 dan kam
	O'zbekiston Respublikasi	1179	1	2	7	12	22	85	1050
	shu jumladan:								
1	Qoraqalpog'iston Respublikasi	38	–	–	1	–	5	2	30
	viloyatlar:								
2	Andijon	90	–	–	1	–	2	15	72
3	Buxoro	79	–	–	1	–	2	2	74
4	Jizzax	48	–	–	–	1	–	6	41
5	Qashqadaryo	130	–	–	1	1	2	8	118
6	Navoiy	53	–	–	–	1	1	3	48
7	Namangan	123	–	1	–	–	3	10	109
8	Samarqand	99	–	1	–	–	2	10	86
9	Sirdaryo	30	–	–	–	1	–	4	25
10	Surxondaryo	120	–	–	–	1	1	5	113
11	Toshkent	105	–	–	–	4	3	8	90
12	Farg'ona	203	–	–	3	1	1	6	192
13	Xorazm	59	–	–	–	2	–	6	51
14	Toshkent shahri	2	1	–	–	–	–	–	1

Manba: Jadval O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Shuningdek, Navoiy (Zarafshon), Farg'ona (Quva) va Surxondaryo (Denov) viloyatlarda 1 tadan o'rta shaharlar mavjud. Xorazm, Jizzax, Sirdaryo viloyatlarida esa bu toifadagi shaharlarning yo'qligi shaharlarning pog'onasimon joylashuv qonuniyatlarining buzilishiga va buning natijasida hududlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Chunki, aynan ushbu guruh shaharlari yaqin kelajakda katta shaharlar guruhiga o'tishga asosiy davog'arlar hisoblanadi. Jumladan, hozirgi demografik vaziyat saqlanib qolsa, 2030-yilgacha Denov, Zarafshon, Shahrixon, Koson va Urgut singari o'rta shaharlar katta shaharlar guruhiga o'tishsa, o'rta shaharlar toifasiga Qamashi, Yangiyer, Oqtosh, Uchqo'rg'on, Xonobod, Rishton, Ohangaron shaharlari qo'shilishi kutiladi.

"Yarim o'rta" yoki aholisi 20-50 ming kishilik shahar aholi punktlari 85 tani tashkil qilib, ushbu shahar joylarining aksariyati o'rta shaharlar sinfi bilan birgalikda qishloq tumanlarining ma'muriy markazi vazifasini bajaradi. Mazkur guruh shaharlarining 36,7 foizi Farg'ona vodiysi viloyatlarida joylashgan (1-jadvalga qarang).

Mazkur guruh shahar joylarida jami shahar aholisining 21,8 foizi, jumladan o'rta shaharlarga 8,1 foizi (1515,4 ming kishi) va yarim o'rta shaharlarga 13,7 foizi (2566,7 ming kishi) to'g'ri keladi. O'rta shaharlar aholisi eng ko'p bo'lgan viloyatlarga aholi zichligi yuqori Andijon, Samarqand, Namangan, Toshkent, Farg'ona viloyatlari kirsas, aksincha Buxoro, Navoiy, Jizzax, Sirdaryo, Xorazm viloyatlarida o'rta shaharlar aholisi mutlaq soni nisbatan kam. Shu o'rinda ta'kidlash lozimki, respublikaning o'ziga xos urbanistik tarkibi va rivojlanish ko'rsatkichlarini hisobga olgan holda aynan o'rta sinf shaharlarini birinchi navbatda uzoq muddatli rivojlanish dasturlarini ishlab chiqish maqsadga muvofiq. Chunki, O'zbekiston sharoitida mintaqalarning o'sish qutblari va markazlari vazifasini bajarishi uchun aynan mazkur guruh shaharlarining barcha imkoniyatlari yetarli. Jumladan, Denov, To'rtko'l, Chimboy, Koson, G'ijduvon, Urgut, Xo'jayli, Kattaqo'rg'on, Yangiyo'l, Quvasoy, Chust, Chortoq, Zarafshon, Shahrixon, Asaka, Parkent, Nurafshon va Quva shaharlari o'sish qutblari vazifasini asosiy nomzod shaharlar hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi shahar joylarning 1050 tasi aholisi 20 ming kishigacha bo'lgan – **kichik shaharlar** guruhiga tegishli bo'lib, ushbu guruh a'zolarining 27 tasini shaharlar va 1023 tasini shaharchalar tashkil etadi.

Xulosa va takliflar.

O'zbekistonda urbanizatsiya rivojlanishi va zamonaviy shaharlar shakllanishini shartli ravishda uchta asosiy davrga ajratish mumkin. Birinchi to'lqin – 1975-1979-yillar. 1972-yilda aholi punktlariga shahar maqomini berish meyorini 10 mingdan 7 mingga tushirilishi munosabati bilan, ularning soni

keskin ko'payib bordi. 1979-yilga kelib O'zbekistonda shaharlar 42 tadan 90 taga va shaharchalar 82 tadan 94 taga ko'paydi. Umumiy urbanizatsiya darajasi 36,6 foizdan 41,2 foiziga oshdi. Bu davrda urbanistik tarkib asosan shaharlar hisobidan ko'paydi. Ikkinchi to'liq - 2009-yil. "Qishloq taraqqiyoti va farovonligi yili" davlat dasturi natijasida 966 ta qishloqlarga shaharcha maqomi berildi. Ushbu to'liq ta'sirida umumiy urbanizatsiya darajasi 35,8 foizda 51,7 foizga ko'tarildi. Urbanistik to'r va tarkib yangi tashkil etilgan shaharchalar hisobidan yanada maydalashdi. Ushbu ikki to'liqni respublikada urbanizatsiyaning ekstensiv davri sifatida ko'rish mumkin. Uchinchi to'liq - 2016-yildan boshlanib, bunda asosan urbanizatsiyaning sifat bosqichiga o'tish, katta va o'rta shaharlarni iqtisodiy markaz sifatidagi rolini oshirib borish maqsad qilingan.

O'zbekiston Respublikasi urbanistik tizimi 2025-yil yanvar holatida 120 ta shahar va 1059 ta shaharchalardan iborat bo'lib, umuman olganda urbanistik to'r yetarli darajada shakllangan, galdagi vazifa mukammal iqtisodiy asosga ega urbanistik tarkibini shakllantirishdir. Mustaqillik yillarida urbanizatsiya jarayoni va uning asosini tashkil etuvchi shaharlar miqdor nuqtai nazardan deyarli o'sishdan to'xtagan, shaharlar ixtisoslashuvi sanoatdan xizmatlar sohasiga o'zgarib bormoqda. Bunda, shahar joylarini kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish strategiyasini ishlab chiqishda "Smart City" (Smart Government, Smart Energy, Smart Transportation, Smart Buildings, Smart Water) konsepsiyasi bo'yicha shaharlarni boshqarishda, axborot va kommunikatsiya texnologiyalarini integratsiyalash masalalariga e'tibor qaratish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Adabiyotlar:

1. Аҳмедов Э.А. Ўзбекистон шаҳарлари мустақиллик йилларида. –Т.: Абу Али Ибн Сино, 2002. – 224 б
2. История новых городов Узбекистана / отв. ред. Г.Р.Рашидов. – Т.: Фан, 1976. – 255 с.
3. Қурбонов П.Р. Жанубий Ўзбекистонда урбанизация жараёнлари. /монография/. -Т.: Mumtoz so'z, 2019 йил. – 180 б.
4. Qurbonov P.R. Janubiy O'zbekistonda urbanizatsiya jarayonlarining hududiy tarkibini takomillashtirish. Geografiya fanlari doktori (DSc) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. – T., 2025. – 254 b.

